

RUTS KIRKE

KALKMALERIERNE

Smukke og sjældne, - men plettede og truede.

Projekt for restaurering

RUTS KIRKES MENIGHEDSRÅD
RUTSKER
BORNHOLM
2003

INDHOLD

Side 3	INTRODUKTION
Side 4	KALKMALERIERNE - <i>Historie- beskrivelse</i>
Side 6	SKADER - <i>Indeklima – mursalte – afskalninger - plastmaling</i>
Side 7	RESTAURERING - <i>Fremgangsmåde – omkostninger</i>
Side 8	OMKOSTNINGER - <i>Samlet overslag</i>

Referencer:

Ruts Kirke, Rutsker sogn, Bornholms regionskommune.
Kirkevej 1, Rutsker, 3790 Hasle.
<http://www.sogn.dk/rutsker/>

Rutsker Menighedsråd, ved formanden J. Eske Holm, Risenholm,
Kirkebyen 16, Rutsker, 3790 Hasle
Telefon 56969090.
<http://www.sogn.dk/rutsker/>

Nationalmuseets Bevaringsafdeling, kalkmaleriafdelingen ved konservator Kirsten Trampedach,
tlf. 33473107. – e-mail : kirsten.trampedach@natmus.dk.
J. nr. 0977-01
<http://www.natmus.dk/sw526.asp>

Læs mere om kirkerne på Bornholm og Ruts kirke i:

- Danmarks kirker, VII, Bornholm, Nationalmuseet 1954.
- Bornholms gamle kirker, Bornholms Museum, 1991.

Denne redegørelse er udarbejdet marts 2003 af :
Niels-Holger Larsen, arkitekt m.a.a, Raadvad-Bornholm, Kirkestræde 1, 3700 Rønne. 56941229
e-mail : nhl@raadvadbornholm.dk , www.raadvadbormholm.dk

INTRODUKTION

Ruts kirke på Nordbornholm i sognet Rutsker ligger højt og smukt i landskabet.

Det er en romansk kirke, bygget i 1100tallet.

På korets gotiske ribbehvælv er kalkmalerier med de fire evangelisters symboler fra midten af 1500tallet bevaret.

Kalkmalerierne blev fundet i 1907, men først restaureret i 1930.

I 1992 konstaterede man saltudslag og skader på kalkmalerierne. Der foreligger nu fra Nationalmuseet et projekt for restaurering, som ønskes iværksat sensommeren 2003.

KALKMALERIERNE

Historie – Beskrivelse

To fotos før 1907. Bemærk at korhvælvet er kalket hvidte, men at kirken i øvrigt var kalket med dekorationer i geometriske mønstre, tidstypiske fra sidste halvdel af 1800tallet. Nogle af dekorationerne findes måske endnu under de hvide lag kalk, men skal ikke trækkes frem, blot registreres. De kendes kun fra disse fotos i Bornholms Museums billedarkiv.

Da man i 1907 istandsatte koret fandt man under tykke pudslag en del kalkmalerier. Mange fremstod kun som fragmenter med forskellig alder.

Der skulle gå godt tyve år inden der blev taget endelig beslutning om restaurering i 1930, udført af Nationalmuseets daværende kalkmalerikonservator Egmont Lind. Under de nuværende kalkmaleri havde man fundet to tidligere sengotiske motiver med samme motiver, men ikke i så god kunstnerisk kvalitet som det seneste og bedst bevarede.

Ved restaureringen i 1930 blev manglende partier tilføjet i det omfang, der var en sikkerhed for det. På de ældre fotos nedenfor af motivet med oxen, symboliserende evangelisten Skt. Lukas, kan man se den oprindelige tilstand, dernæst den i 1930 restaurerede, og endelig som det ser ud i dag med afskalninger.

Oksen, Skt. Lukas. 1907

Oksen, Skt. Lukas. 1930

Oksen, Skt. Lukas. 2002

Motiverne i de fire felter er de fire evangelistsymboler: Englen med Skt. Mattæus, løven med Skt. Markus, oksen med Skt. Lukas og ørnen med Skt. Johannes. Evangelisterne er afbillede i runde medaljoner af bladkranse, og hvælvkapperne er udfyldt med akantus bladslyng. Det formodes at der samtidigt har været kalkmalerier på korvæggene, hvor man dog kun har fundet mindre fragmenter.

På det østre felt er der rester af en inskription med årstallet 1559, og en tekst der henviser til en begravelse på kirkegården, men det er ikke sikkert, at det angiver årstallet for kalkmaleriernes påmaling. De formodes at være lidt nyere, idet man har lignende eksempel på bladornamentik dateret 1571 i Aa Kirke.

Kalkmalerierne er enestående på Bornholm, hvor man i øvrigt kun i Aa kirke har bevaret krydshvælv i koret, men her er hvælvet ikke bemalet som dette i Ruts kirkes kor. Motivet med de fire evangelister i akantusbladslyng på lignende måde som i Rutsker, er i danske kirker i øvrigt også en sjældenhed.

SKADER

Indeklima – Mursalte – Afskalninger – Plastmaling

Oksen, Skt. Lukas. Afskalninger. 2002

Oksen, Skt. Lukas. Afskalninger, detailudsnit. 2002.

Gennem de seneste to årtier har der i stigende grad vist sig drys og afskalninger fra kalkmalerierne, og i 1992 blev kalkmalerierne nærmere undersøgt af Nationalmuseet, som udarbejdede en rapport. Foruden skader på kalkmalerierne blev der også konstateret plastmaling flere steder i kirken, blandt andet i korbuen.

I 1997 blev der udarbejdet et forslag og budget til restaurering, men Nationalmuseet anbefalede efterfølgende i 1999 at der forinden burde foretages en klimamåling i kirken. Fra andre kirker har Nationalmuseet fået erfaringer med at indeklimaet, dvs. en for kraftig opvarmning kan give skader på kalkmalerier, som følge af salte i murværket.

Der blev derfor i 1999-2000 gennemført en klimamåling af Nationalmuseets bevaringsafdeling. Undersøgelsens konklusion var at temperaturerne bude være lavere, og i den efterfølgende sæson blev kirkens varmeanlæg reguleret. En sideløbende klimamåling viste et acceptabelt resultat.

Sammenhængen med indeklima og mursalte er populært sagt, at varmen om vinteren i kirkerummet ”suger” salte frem på den indvendige overflade. Saltene i murværket kan enten skyldes tidligere fugtpåvirkninger på oversiden af hvælvet, eller at der i mursten og mørtel gennem tiden dannes salte. Saltene bevæger sig i murværket fra den kolde side mod den varme side, og på den varme indvendige side vil saltene krystallisere. Jo større varmemforskel der er, og jo længere der er varmt, des værre bliver udfældningen af salte.

Ved krystalliseringen af saltene i overfladen nedbrydes dårligt brændte mursten, de smuldrer, og krystallerne skyder kalklaget fra bunden.

Hvis man ikke forbedrer disse klimaforhold, vil processen blot fortsætte, og en restaurering vil måske være omsonst, eller skulle gentages for hyppigt – og allerværst; man mister efterhånden de originale kalkmalerier.

Efter en genbesigtigelse i februar 2001 er man nået frem til en egentligt restaureringsforslag, hvor mursten og kalkmalerierne bliver stabiliseret, og forsvundne partier erstattes med ny bemaling.

Problemet med plastmalingen i kirken som helhed bliver ikke løst i denne omgang, men dog er plastmalingen i korbuen medtaget i det foreliggende projekt.

RESTAURERING *Fremgangsmåde – Omkostninger*

Restaureringen er nærmere beskrevet i en besigtigelsesrapport fra Nationalmuseets Bevaringsafdeling ved konservator Kirsten Trampedach, 1. februar 2002, og der er udarbejdet et revideret overslag.

Kort fortalt bliver den smuldrende bund afrenset, og saltene trækkes ud så meget det er muligt. En ny bund bygges op med kalkbaserede materialer. Kalkmalerierne vil desuden blive afrenset for snavs med en speciel svamp i en tør metode. Endelig bliver de skadede dele af malerierne retoucheret.

I korbuen vil plastmalingen blive afrenset og efterfølgende hvidkalket. En eventuel bemaling på korbuen vil blive registreret i forbindelse med dette arbejde. Erfaringen herfra kan danne grundlag for en mere omfattende afrensning af plastmaling på andre vægflader i kirken, når det viser sig aktuelt.

Til restaureringsarbejdet skal der opstilles stillads i koret, og der skal etableres vand og afløb på stilladset.

Kirken vil ikke blive lukket for kirkelige handlinger, idet der opstilles en skærmvæg med dør foran korbuen, sådan at der også kan arbejdes med denne.

Arbejdet forventes gennemført i en periode på godt en måneds tid i sensommeren 2003, efter den egentlige turistsæson, hvor der kommer besøgende i kirken.

Når restaureringen er afsluttet, skal der i de følgende år holdes øje med kalkmalerierne, og der bør anskaffes et måleinstrument til kirken for at kontrollere temperatur og luftfugtighed, som skal holdes indenfor de af Nationalmuseet anbefalede grænser og perioder.

Bliver mindre skader observeret i tide kan det udbedres uden større indgreb, og en klimaregulering, med f.eks. befugtning af gulvene kan være en forebyggende foranstaltning, hvis luftfugtigheden skulle blive lavere end anbefalet.

OMKOSTNINGER

Samlet overslag

Som grundlag for det samlede overslag indgår overslaget af 1. februar 2002, senere pristalsreguleret, fra Nationalmuseets Bevaringsafdeling, og dertil kommer skønnede udgifter til lokale håndværkere samt projektstyring til lokal rådgiver.

Samlede udgifter

Projektstyring	17.500,00 kr.	
Byggepladsforanstaltninger	52.000,00 kr.	
Restaurering af kalkmalerier	136.700,00 kr.	
Afrensning og kalkning	9.000,00 kr.	
I alt – momspligtige arbejder	<hr/> 269.000,00 kr.	
25% moms	53.800,00 kr.	
I alt momspligtige arbejder	<hr/> 269.000,00 kr.	269.000,00 kr.
Konsulenttjeneste ved Nationalmuseet, (momsfrit)		16.000,00 kr.
		<hr/>
Samlet skønnet udgift		285.000,00 kr.
		<hr/> <hr/>

*Niels-Holger Larsen
Marts 2003*